RUSYA FEDARASYONU'NUN DIŞ POLİTİKASI

Editörler

Doç. Dr. Osman AĞIR
Doç. Dr. Ainur NOGAYEVA

2022-Ankara

ORION
KİTABEVİ

ORION Kitabevi
ISBN: 978-625-8226-04-1
© Orion Kitabevi, Ekim-2022
Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası
Editörler: Osman Ağır-Ainur Nogayeva
Kapak: Meltem Yılmaz
Baskı
Meteksan Matbaacılık Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.
Beytepe Köy Yolu No:3 06800 Bilkent / ANKARA
Sertifika No: 46519
Orion Kitabevi
Kültür Mahallesi Ataç Sokak 71/D
Kızılay / ANKARA
Tel: 0312/417 78 35
orionkitabevi@gmail.com
www.orionkitabevi.com.tr-orion@orionkitabevi.com.tr

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ vii

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEORİ, METODOLOJİ VE DIŞ POLİTİKA

Abdullah TORUN 1

RUSYA'NIN STRATEJİK KÜLTÜRÜ

Fikret BİRDİŞLİ 25

RUS DIŞ POLİTİKASINDA ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

Osman AĞIR 43

RUSYA VE KÜRESEL SORUNLAR

Dana AKHMEDYANOVA 69

KÜRESEL EKONOMİDE RUSYA

Şükrü İNAN 97

RUSYA FEDERASYONU'NUN ENERJİ POLİTİKASI

Esra BALLI 151

RUSYA'NIN POST SOVYET ÜLKELERIYLE İLİŞKİLERİ

Ainur NOGAYEVA 169

RUSYA'NIN POST-SOVYET COĞRAFYAYA YÖNELİK POLİTİKALARI: AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ BOYUTU

Taissiya MARMONTOVA 203

RUSYA FEDERASYONU - BALTIK ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ

Saltanat KYDYRALİEVA 225

DÜNDEN BUGÜNE RUSYA VE ARKTİK: DEVAMLILIK, DÖNÜŞÜM VE EĞİLİMLER

Oya DAĞLAR MACAR, Bumin Kağan OĞUZ 241

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNE PSİKOPOLİTİK BİR BAKIŞ

Esma ÖZDAŞLI, Hasan Fatih SEVAL 265

RUSYA FEDERASYONU-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Andrey BRANİTSKİY 313

RUSYA DIŞ POLİTİKASINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ:
İYİ KOMŞU VE STRATEJİK ORTAK
Umut BEKCAN 331
RUSYA – LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ
Burulkan ABDİBAİTOVA PALA 361
RUSYA'NIN ASYA-PASİFİK SİYASETİ
Fırat PURTAŞ, Rüştü KAYA 383
RUSYA'NIN AFRİKA POLİTİKASI
Saadat Rustemova DEMİRCİ 413
RUSYA'NIN ORTADOĞU POLİTİKASI
Ahmet TUNÇ, Tuğçe KURTAĞZI 437
RUS DIŞ POLİTİKASINDA KAMU DİPLOMASİSİ
Erkam TEMİR 463
RUS DIŞ POLİTİKASINA İLİŞKİN GENEL
DEĞERLENDİRME
Yaşar ONAY 487

DÜNDEN BUGÜNE RUSYA VE ARKTİK: DEVAMLILIK, DÖNÜŞÜM VE EĞİLİMLER

Oya DAĞLAR MACAR*
Bumin Kağan OĞUZ**

Bu makale "Tarihten Bugüne Rusya'nın Arktik Politikaları: Değişimler ve Süreklilikler" başlığı ile International Journal of Politic and Security (IJPS), Cilt 3, Sayı 1, 2021, ss. 336-362 dergisinde yayınlanmıştır.

1. GİRİŞ

Arktik, bugün hızla değişmektedir. Dünya Meteoroloji Teşkilatı Genel Sekreteri Petteri Taalas'ın ifade ettiği gibi, kutuplar yüz milyonlarca insanın yaşadığı daha düşük enlemlerdeki hava ve iklim koşullarını değiştirmektedirler (Dodds ve Nuttall, 2019: 224). Isınan Arktik hava kütleleri ve incelen deniz buzu, okyanus sirkülasyonu ve jet akıntılarını etkilemekte ve Kuzey Yarımküre'deki aşırı soğuklar, sıcaklık dalgaları ve kuraklık gibi ekstrem olgularla bağlantıları bulunmaktadır. Tüm bu gelişmelerin yerküremiz için sonuçları sıra dışıdır. Arktik, artık hiçbir zaman olmadığı kadar önemlidir ve eriyen buzullarla birlikte bölgenin göreceli izolasyonu sona ermektedir.

Rusya, en büyük Arktik devletidir. Arktik ve soğuk iklimin Rus kültürel tarihi, edebî kültürü ve ulusal kimliği için ne kadar önemli olduğunu göz ardı etmek zordur. Fransız filozof Montesquieu, *Esprit de lois* (1748) isimli eserinde Rusya'yı en basit şekilde "soğuk ülke" olarak tanımlayan ilk kişilerden olmuştur (Dodds ve Nuttall, 2019: 130-131). Buz, kar ve don, kendilerini şiir, roman, resim ve folklör gibi birçok farklı form ile hissettirmişlerdir. Rusya'nın Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyinde kalan Arktik toprakları uçsuz bucaksızdır. 60^0 enleminin kuzeyinde Fennoscandia'dan başlayarak Bering Boğazı'na ve Pasifik Okyanusu'nun en kuzey kısımlarına kadar dokuz saat dilimi barındırmaktadır.

Bu koşullar altında Rusya Arktik'te sahnenin tam ortasında yer almakta, bir yandan iş birliği ve düşük gerilimli ilişkiler için vurgu yaparken diğer yandan da askerî altyapısını geliştirmek için yatırımlarını arttırmaktadır. Söylem

* Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-8163-8721.
** Doktora Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-2787-5048.

ve eylem birliği içinde olmaması, bölgedeki diğer ülkeleri ve NATO'yu rahatsız etmekte, çatışma endişeleri yaratmaktadır. Geleneksel bir jeopolitik analiz, coğrafi saha ile güç politikası arasındaki bağlantıları gözönünde bulundururken, yayılmacı eğilimlerin ve sınırlı toprak ve kaynakların üzerinde devletlerarası rekabetin hassas biçimde incelenmesini gerektirir. Arktik Bölgesi'nde oluşabilecek bir çatışmanın en temel nedeni, bölgede buzlar eridikçe ortaya çıkacak enerji kaynağı potansiyeli olarak gösterilmektedir. Birleşik Devletler 2008 Jeoloji Araştırması'na göre, çoğunluğu offshore olmak üzere Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyi dünyanın keşfedilmemiş doğalgazının %30'unu ve petrolünün %13'ünü barındırmaktadır (USGS World Energy Assessment Team, 2008). 2008 yılına göre bugün neredeyse üçte bir seviyesinde seyreden Brent petrol fiyatları, kaynaklarla ilgili oluşabilecek büyük gerilimi geçici olarak ertelemiştir.

Rusya'nın okyanus tabanına 2007'de diktiği titanyum bayrağı ile kıta sahanlığını ana karasından Kuzey Kutbu'nun tam altına uzatma iddiası da Arktik ülkelerinin endişelerini arttırmış, 2008'de bölge devletleriyle imzaladığı "Ilulissat Deklarasyonu" ile geçici iş birliği havası yaratılmış, ancak 2014'de Kırım'ı işgaliyle Arktik'teki gerilim tekrar tırmanmış, Rusya ve NATO karşılıklı tatbikatlara başlamışlardır. Çin, denkleme sonradan katılmış olmakla beraber bölgede giderek etkinliğini arttıran bir aktördür. Batı'nın Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımlar, bölge dışı bir devlet olarak Çin'in Rusya'nın kendi sularındaki enerji projelerine finansal destek sağlama yoluyla Arktik'e girişini kolaylaştırmıştır ve böylece bölgedeki büyük güçler rekabetinin fitili de ateşlenmiştir. Uluslararası sistem boyutundan bakıldığında, Çin'in bölgede aktif hale gelmesinin gittikçe daha çok ortaya çıkan süper güç pozisyonu ile ilgili olduğu da görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, sahnenin merkezindeki Rusya'nın tarihten bugüne bölge politikalarını inceleyerek "devamlılık göstermiş olan stratejik hedefleri var mıdır?" sorusuna yanıt ararken, Rusya'nın Arktik'teki büyük siyasi resme etkisinin berraklaşmasına katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda bu yazı, Çarlık dönemindeki Rus politikalarının incelenmesiyle başlarken, iklim değişikliğine bağlı olarak bölgede yaşanan hareketlenme ve güç mücadele alanının gittikçe bölgeye kayması itibariyle Soğuk Savaş sonrası döneme ağırlık vermektedir.

2. KOLONİLEŞTİRME, KÜRK ATEŞİ, ALASKA'YA VEDA VE KUZEY DENİZİ ROTASI

Rusya'nın kuzeyi tamamıyla kolonileştirmesinin tarihî kökenleri, 16. yüzyıldan itibaren emperyal güç olarak genişlemesine dayanır (Dodds ve Nuttall,

2019: 131). Rusya'nın İvan Groznıy (Korkunç İvan: 1530-1584) zamanında başlayıp 16. yüzyıl sonlarına doğru sona eren istilalarından biri ve belki de en büyüğü Sibirya'nın ele geçirilmesidir. Burada hüküm sürmekte olan Türk-Moğol Sibirya Hanlığı'nın ortadan kaldırılmasından sonra doğuda Rus yayılmacılığına karşı hiçbir engel kalmamıştı (Hasanoğlu, 2015: 168). Yol artık Sibirya'nın içlerine kadar uzanmaktaydı. 1584'te Arktik'te kurulan Arkhangelsk Limanı adeta bir katalizör görevi gördü ve şimdi Ruslar'ın Arktik emelleri Atlas Okyanusu'nun kuzey uçlarında boy göstermeye çalışan İngiliz ve Hollandalı rakipleri ile mücadeleyi işaret ediyordu (Dodds ve Nuttall, 2019: 131). Bu gelişmeleri takiben, Rus birlikleri sırasıyla 1620'de Yenisey Nehri'ne uzanan bölgeyi, 1627'de Krasnoyarsk'ı, 1632'de Lena Nehri üzerindeki Yakutsk'ı kolonileştirerek kaleler inşa ettiler, 1643'te Baykal Gölü'nün keşfederek 1648'de de Okhotsk Körfezi'nden Pasifik Okyanusu'na ulaştılar (Hasanoğlu, 2015: 168).

1703 yılına gelindiğinde, Çar Büyük Petro (Peter the Great) Büyük Okyanus kıyılarında idari ve askerî varlığı olan bir ülkeye çoktan beridir hükmediyordu. Sistematik olmamakla birlikte sonuçlar; kürk ticareti, stratejik fırsatçılık, zayıflayan yerel ve bölgesel siyasi / askerî muhalifleri ve Türkler/Osmanlılar ve Persler gibi emperyal aktörlerin namevcut olması gibi etkenlerle şekilleniyordu (Dodds ve Nuttall, 2019: 131). Büyük Petro'nun vizyonu kuzeyde baskın bir Rusya oluşturmak ve Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus'u birleştiren Kuzey Denizi Rotası'nı (KDR) kontrol altında tutmaktı (Dodds ve Nuttall, 2019: 131). Bu vizyon çerçevesinde yoğun keşif seyahatleri başladı. Vitus Bering, 1733 – 1743 arası keşif faaliyetlerini yönetti. Bu çalışmalar binlerce insanın katılımı ile gerçekleşiyordu ve Rus devletinin toplam gelirinin beşte birini tüketiyordu.

II. Katerina döneminde (1762-1796), Rus dış politikasında yeni problemler baş gösterdi ve Rus diplomasisi Uzak Doğu'dan Yakın Doğu ve Batı'ya odaklandı. Uzak Doğu ise kişisel girişimci konumundaki tüccarlara bırakıldı, 18. yüzyılın ikinci yarısında Alaska ve bitişiğindeki adalara Rus yerleşim birimleri kuruldu (Hasanoğlu, 2015: 169). Rusya'nın yükselen şehri Kiev'e yakın bölgelerde kürkleri değerli hayvanlar kısa sürede tükenince, doğuya doğru hareket hızla sürdürüldü. Sibirya'nın kolonileştirilmesi bir anlamda, 19. yüzyılın ortasında Kaliforniya'daki altın hücumuna benzer şekilde bir tür "kürk ateşi" yüzündendi (Hasanoğlu, 2015: 168). O dönemde, Sibirya'daki Rus tüccarları ve Sibirya'nın yerleşik sakinlerinin toplam 3 milyonluk bir nüfusu oluşturduğu düşünülüyordu ve Sakhalin Adası'nda bir sürgün yeri kurulmuştu (Dodds ve Nuttall, 2019: 131).

Rusya'nın kuzey ve batıya doğru genişlemesini aynı zamanda Çin'in nispi zayıflığı kolaylaştırıyordu. Ruslar, Aigun (1858) gibi antlaşmalardan yararlanarak Manchu Hanedanı'nın kontrolündeki Amur Nehri civarındaki 600.000 kilometrekare toprağı ele geçirdi. 1867'de ise Rusya, Arktik bağlamında dikkate değer derecede bir ters yüz hareket ile Alaska'daki topraklarını ve civar adaları Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) sattı. Böylece, ABD'nin toprak koşulları açısından bir Arktik ulusu olmasının önünü açmış oldu. Alaska'nın ABD'ye satılmasının, Soğuk Savaş da dahil olmak üzere dünya tarihinin seyrine etkileri olmuştur. (Dodds ve Nuttall, 2019: 132)

19. yüzyılın sonlarında, 20. yüzyılın başlarında bölgeye olan ilgi yoğunlaşmıştır. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndan hemen sonra Amiral Verhovskiy, Denizcilik Bakanlığı'na Rus donanmasının yenilgisi ile ilgili yazdığı raporda, KDR ile ilgili özel araştırmalar yapılması ve önlemler alınması gerektiğini belirtmişti. Bu doğrultuda 1908 yılında buzkıran gemilerinin yapımına başlanılmış ve bu gemiler 1910-1912 yılları arasında Bering Boğazı'ndan Murmansk'a en uygun deniz yolunu bulmaya çalışırlarken, aynı zamanda Kuzey Buz Denizi'nin hidrografik özellikleri konusunda araştırmalar da yapmışlardır. (Hasanoğlu, 2015: 169).

Özetle, Çarlık döneminde kolonileştirme, yayılmacılık, askerî güç ve ticari fırsatçılık ekseninde ulusal çıkar odaklı politikaların uygulanmış olduğu göze çarpmaktadır.

3. EKİM DEVRİMİ, KUZEY'İN FETHİ, KIZIL BUZ VE ARKTİK KONVOYLARI

1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi ile Rusya'da Çarlık yıkılmış, iktidarı Bolşevikler ele geçirmiş ve 1922 yılında yeni anayasanın yürürlüğe girmesiyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) resmen ilan edilmiştir. 1920'lerden itibaren bölgeye yönelik Sovyet ilgisi üç noktada toplanmıştır: Ulaşım, hammadde ve kuzey bölgelerinin yerli nüfusunun gelişimi (Hasanoğlu, 2015: 169). Sovyet Rusya'da Arktik; endüstriyel gelişme, maden çıkarma, çalışma kampları ve askerîleşmenin yeri haline geldi, bu esnada hem Arktik hem de Sovyet Uzak Doğusu Rus vatandaşları dahil tüm ziyaretçilere kapatıldı. Hapishanedeki çalışma gücü kullanılarak, Sovyetler Birliği'nin endüstriyelleşmesi adına madenlere[1] ulaşmak için seyrek yayılmış şehirler kuruldu (Dodds ve

[1] Rusya'nın kuzeyi nikel, altın ve bakır gibi metalik madenler ve uranyum gibi nükleer enerji hammaddeleri açısından her zaman zengin olmuştur.

Nuttall, 2019: 132-133). 1930'larda Sovyetler Birliği'nin sanayileşme politikasında Vorkuta ve Norilsk Bölgesi'nde açılan maden ocakları etkili olmuştur (İlbuğa, 2016: 73).

Sovyet Arktiki'nin işletilmesi ve kalkınması 1920'lerde daha çok önem kazandı ve 1930'larda ise hızlandı. Sovyetler Birliği kuzeyi ele geçirmek için kararlıydı ve bu yolda geniş Sibirya Bölgesi'ni açmak adına köle işgücü çalıştırarak altyapı faaliyetlerine girişti. Şunu ifade etmek yerinde olur ki, Rusya / Sovyetler Birliği kuzey bölgelerine dair müthiş bir deneyim ve bilgi birikimi elde etmişti. 1881-1884 arasında ilan edilen Uluslararası Kutup Yılları'nda Rus bilim insanı Heinrich Wild, Uluslararası Kutup Komisyonu'nun başkanlığını üstlendi ve Rus Coğrafya Derneği ve St. Petersburg Bilimler Akademisi kara ve denizlerin haritalanması dahil olmak üzere kutup bilimlerinin hamisi olarak hareket ettiler. Ruslar'ın hava ve deniz buzu üzerindeki araştırmaları da sağlam temellere dayanıyordu ve kuzey bölgeleri nasıl yönetilir ve o bölgelerde nasıl mesafe katedilir konularını daha iyi anlamak üzerine stratejik amaçlarla süreçleri koordine ettiler. (Dodds ve Nuttall, 2019: 133)

Sovyet yönetiminin Arktik'e yönelik stratejik planları arkasındaki en önemli konu ise ülkenin sosyo-ekonomik gelişimiydi. Bunun için de ülkenin iki ucunda bulunan Vladivostok ve Murmansk şehirleri arasındaki en kısa yol olan KDR'ye özel önem veriliyordu. KDR'nin kullanımı ve büyük gemilerin inşası, bölgesel Sovyet politikalarının başlıcalarından birisiydi. 1920-1933 yılları arasında yapılan çalışmalar neticesinde KDR üzerinden taşınan malların miktarı 6 kat artmış, ülkenin doğusu ve batısı arasındaki mesafe 2.5 aydan 1 aya kadar inmiş ve KDR'nin kullanılabilirliği kanıtlanmıştı. (Hasanoğlu, 2015: 169-170)

Rusya'nın Arktik kıyı deniz kısımları için özel haklar ilan ettiği ve bu kısımları coğrafi olarak ilk tanımladığı doküman Sovyet döneminde 15 Nisan 1926 tarihinde yayınlandı (Gavrilov, 2019: 1). SSCB Merkez Yürütme Komitesi "Kuzey Buz Denizi'nde Bulunan SSCB Toprak ve Adaları'nın İlanına İlişkin" kararı kabul etmiştir. Bu karara göre Kuzey Kutbu'na kadar olan ve kuzey kıyılarına birleşik tüm toprak ve adaların SSCB'ye ait olduğu ifade edilmiştir (Hasanoğlu, 2015: 170) ve dolayısıyla Sovyetler Birliği, mülkiyetindeki kutup topraklarının sınırlarını Kola Yarımadası'ndan Bering Boğazı'na kadar olacak şekilde tanımlamıştır (Mazur, 2015: 154).

Tarihçi John McCannon, yeni Bolşevik hükümetinin gözünü Arktik'in el değmemiş ekonomik potansiyeline diktiğini ve 1930'lardaki "Kuzey'in Fethi" seferberliğinin Sovyet ulusunu gerilimli bir geçiş döneminde bir arada tutmaya

yardımcı olduğunu anlatmıştır (Lackenbauer, 2013: 260). Bununla birlikte, Stalin tarafından sahiplenilen Sovyetler'in Arktik'i ele geçirme projesi çok kolay gerçekleşmiyordu (Dodds ve Nuttall, 2019: 134). Sistemdeki verimsizlikler, sert hava koşulları ve bütçe zorlukları projenin mükemmel yürümemesine neden oldular. Arktik'te oluşan endüstriyelleşme ve insan aktivitesini kolektifleştirme hamleleri ağır faturaya maloldu. Stalin 1932'de şunları söylüyordu: "*Arktik ve kuzey bölgelerimiz muazzam bir zenginliğe sahiptir. Öyle bir Sovyet organizasyonu kurmalıyız ki, o organizasyon en kısa zamanda bu zenginliği sosyalist ekonomik yapımızın içine katmalıdır.*" (Dodds ve Nuttall, 2019: 135). Takiben verdiği emir ile, Glavsevmorput (Buz Komiserliği) kuruldu ve çiftçiliğin, madenciliğin, ulaşımın, kereste imalatının ve altyapı inşasının koordinasyonuna daha çok stratejik odak sağlanmasını istedi. Bununla beraber, ekonomik hedefler çoğu zaman makul olmayan şekilde bilimsel anlayışın ilerisine geçiyor, hava sıcaklığı aşırılıklarını, buz ve kar, ışık ve karanlık, izolasyon ve bağlantı kopukluğu ve de soğuk iklim mühendisliğine dair deneyim yetersizliklerinin getirdiği altyapı eksikliklerini göz ardı ediyordu. Sovyet ideolojisi talepkârdı, fakat bilgi dağarcığı hedeflerin gerisinde kalmıştı ve Sovyet vatandaşlarının mahrem konuşmalarında Stalin ve onun SSCB'yi dev bir "buzkıran" olarak gören vizyonunu alay konusu ettikleri biliniyordu. Ancak, bahsedilen buz "Kızıl Buz"du (Dodds ve Nuttall, 2019: 135).

II. Dünya Savaşı'nın 1939'da Avrupa'da başlamasıyla, Japonya ve Almanya gibi düşman güçlerin Arktik'te oynayabileceği rolün getirdiği endişe, kuzeydeki kolonileştirme hamlelerini hızlandırdı. Kasım 1939'da Finlandiya askerî güçleri, kuzey Finlandiya'da Sovyetler Birliği'nin ani saldırısı ile karşılaştılar. Stalin, Almanya ile aralarında daha geniş bir tampon bölge oluşturarak Leningrad'ın savunmasını tahkim etme konusunda kararlıydı (Dodds ve Nuttall, 2019: 135). Finlandiya daha küçük bir güç olarak herşeye rağmen kararlılığı ve dondurucu hava koşullarına uyum kabiliyeti ile, büyük bir askerî güç olan Sovyetler Birliği'ne direndi ve dev komşusuna karşı zor da olsa varlığını korumayı başardı (Dodds ve Nuttall, 2019: 136). Kuzey Atlantik'te ise Arktik konvoyları Müttefikler'in savaş stratejisinin önemli bir parçası olarak Sovyetler'in Murmansk limanına bağlantı sağlıyordu, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği arasında Alman denizaltı ve denizüstü güçlerinin büyük tehditlerine rağmen hayatî tedarik sevkiyatları gerçekleşiyordu (Dodds ve Nuttall, 2019: 136).

Soğuk Savaş öncesi Sovyet döneminde özetle; hammaddeleri kontrol, askerîleşme ve bölge kapılarının dışa kapanışı gibi hamleler ile ulusal çıkar ve sonraki bölümde de bahsedilecek kutup bilimleri açısından ise iş birliği odaklı politikalar izlenmiştir.

4. DEMİR PERDE / BUZ PERDE, KUTUP BİLİMLERİ VE PETROL

"Buz Perde" 1940'ların sonunda Arktik ve civarlarına indi. II. Dünya Savaşı'nın bitiminin hemen ertesi ABD ve Sovyetler'in arası bozulmaya başlayınca, iki tarafın da güvenlik mekanizmaları iki ülkenin kuzey uçları ile ilgili olası bir Amerikan-Rus çatışmasına dair raporlar hazırlamaya başladılar (Dodds ve Nuttall, 2019: 138). Soğuk Savaş döneminde bölge özel bir stratejik öneme sahip oldu ve Kola Yarımadası'ndaki askerî üsler, Sovyetler Birliği'nin ABD'ye karşı savunma stratejisinde önemli bir yer tutmaktaydı (İlbuğa, 2016: 73).

NATO 1949'da bölge ülkesi müttefik Kanada'nın da desteği ile Arktik'te "Uzak Mesafeli Erken Uyarı Hattı" kurmaya başladı. Bu hat temelde, Arktik Okyanusu veya Bering Boğazı üzerinden uçarak ABD'ye saldırı yapabilecek uzun menzilli bombardıman uçaklarına karşı oluşturuluyordu. 1955-1958 arasında hızlanan proje çerçevesinde, batıda Alaska'dan doğuda Grönland'a kadar 69. paralel boyunca 63 adet insan kontrollü radar istasyonu inşa edildi. Bununla beraber gelecek 10 yılın içinde bu istasyonlar yavaş yavaş devreden çıkarılmaya başlandı, çünkü Sovyetler'in denizaltı filosu ve kıtalararası balistik füze kapasitesi ile tehdit oluşturacağı anlaşılmıştı (Dodds ve Nuttall, 2019: 139). Tüm bu gelişmeler sonucunda, bölge nükleer denizaltı ve atom bombaları nedeniyle tehlike altında olduğundan dolayı 1958 yılında Sovyetler Birliği Kuzey Avrupa Bölgesi'nin nükleer ve hidrojen bombalarından arındırılmış bir bölge olmasını önermiş, ancak Gorbaçov'un 1987 yılında "Murmansk Girişimi" ile bölgenin "barış bölgesi" olması mümkün olabilmiştir (İlbuğa, 2016: 73).

Arktik bilimi ve bağlantılı politikaları, geçmişte de şimdi de Arktik devletleri ve onların egemenlik, güvenlik ve idari ajandaları açısından önem arz etmiştir ve etmektedir. İnsan kapasitesinin limitlerinin test edildiği ortamlarda, güvenilir bilgi ve anlayışa ihtiyaç duyulur. Soğuk hava koşullarının hakîm olduğu bölgelerde çalışmak ve hareket etmek, aynı zamanda silahlı kuvvetler ve askerî teçhizatları mobilize edebilmek stratejik zorunluluk olarak kabul ediliyor ve bilimsel sefer ve deneylere yatırım yapılmasına yol açıyordu (Dodds ve Nuttall, 2019: 143-144). Sovyetler Birliği de bilim politikaları doğrultusunda, Arktik ve Antarktika Araştırma Enstitüsü himayesinde soğuk hava araştırmalarını fonladı (Dodds ve Nuttall, 2019: 144). Soğuk Savaş tartışmasız şekilde Arktik'teki bilimsel iş birliğine sekte vurdu. 1945 öncesi ve sonrasının ayrı birer dayanışma tarihi vardır (Dodds ve Nuttall, 2019: 144).

Sovyetler Birliği ve ABD, 2. Uluslararası Kutup Yılı'na (1932-33) beraber büyük katkılarda bulundular. 1939'da savaş patlamadan önce Sovyetler, ABD

ve Kanada arasında bilgi paylaşımının yapılacağı hava istasyonları zincirinin kurulması konusunda ortak ilgi söz konusuydu. 1945 sonrası ise oluşan karşılıklı şüpheler sonucu iş birliği oldukça zorlaşmıştı. 1957-1958'de düzenlenen Uluslararası Jeofizik Yılı, Uluslararası Kutup Yılı'nın bir bakıma üçüncü serisiydi, fakat Antarktika'da işler iyi giderken Arktik'te iş birliği mekanizması çok zayıf çalıştı. (Dodds ve Nuttall, 2019: 145)

Bazı zamanlar ise Arktik'i mercek altına alan bilimsel çalışmalar bir fantezidan ibaretti. 1950'lerde Sovyet bilim insanları deniz buzunu bombalamak üzerine planlar yaptılar. Yeni barajlar inşa edilerek Bering Boğazı boyunca daha sıcak ve daha soğuk suların akışının ayarlanması amaçlandı. 1956'da Amerikan "Popular Mechanics" dergisinde çıkan bir makaleye göre, Sovyetler Bering Boğazı boyunca büyük bir baraj inşa etmeyi hayal ediyorlardı ve bu tasarımla buzdağlarının kaçmasını engelleyerek Büyük Okyanus'un kuzeyindeki nakliye yollarını bloke etmelerinin önüne geçmeyi düşünüyorlardı. Makalenin yazarı, bu konunun Sovyetler'in Arktik'te rekabet ettiği ABD'ye karşı bir propaganda faaliyetinden ibaret olduğunu savundu. Arktik'i jeo-mühendislik ile değiştirmek üzerine bu ve benzeri başka aşırı örnekler de o dönemde ortaya konmuştur. (Dodds ve Nuttall, 2019: 145-146).

Peki bilim ve teknoloji ile ilgili politikalar, Arktik'te olumlu sonuçlar doğurabildi mi? Amerikalılar'a paralel Sovyetler de Arktik gibi sert iklim koşulları olan bir bölgede nasıl faaliyet gösterilebileceğine dair daha iyi bir anlayış geliştirmeye çalışıyordu. Büyük bütçeler harcayarak savunma ve erken uyarı sistemleri oluşturdular ve Arktik'i askerî teçhizat ve nükleer ekipmanların denenmesi için kullandılar. Kola Yarımadası, Rusya'nın kuzey filosunun ve nükleer yakıtlı saldırı denizaltılarının konuşlanması ile Arktik'in en askerîleşmiş yeri haline geldi. Barents Denizi, NATO ve Sovyet gemileri için stratejik bir savaş sahasıydı, bunlara casusluk yapan balıkçı gemileri de dahildi. Tom Clancy'nin 1984'te ilk baskısı yapılan ve daha sonra 1990'da büyük bütçeli bir filmi de yapılan çok satan romanı "The Hunt for Red October – Kızıl Ekim", Delta sınıfı Sovyet denizaltılarının NATO takibinden nasıl kaçabildiğini sergiliyordu. NATO planlayıcıları 1990'larda, Sovyetler'in Kuzey Amerika deniz yatağı ve kıyı şeridinin detaylı oşinografik krokileri ve haritalarını çıkardıklarını keşfettiler. (Dodds ve Nuttall, 2019: 147-148)

Bilim ve teknoloji Arktik'te yine de olumlu bir rol oynadı denebilir. Sovyet bilim insanlarının dış ülkelere seyahatinde ciddi engeller olsa da, Batılı ve Sovyet bilim insanlarının Arktik bilimi konusunda karşılıklı paylaşımlar yapması tamamen imkansız değildi, düzenlenen çalıştaylar ve konferanslar belirli bir zemin oluşturdu. İlişkilerin göreceli yumuşadığı (Detente) yıllarda bu iş birliği

zirveye çıktı. Nixon-Brezhnev döneminde, ABD ve SSCB'nin meteoroloji, oşinografi, deniz buzu yayılımı ve kalınlığı gibi ortak çıkarlara sahip olduğu Arktik'in Bering Boğazı gibi alanlarında iletişim kurulması teşvik edildi ve bürokratik engeller kaldırıldı. Gemi turları organize edilerek deniz biyolojisi ve oşinografi disiplinlerinde ortak projeler yürütüldü. (Dodds ve Nuttall, 2019: 148)

Arktik bilimsel iş birliği 1979-1985 arasında iki süper güç arası ilişkiler kötüleşince tekrar askıya alındı. Arktik'in kar, buz ve donmuş topraklar konusunda yoğun bilimsel çalışmalara sahne olan Sibirya ve Sovyet Uzak Doğu kısımları, tekrar yoğun askerîleştirilmiş bir bölge olarak Batılı bilim insanlarına kapanmış oldu. Bu durum ABD ve yeni Rusya arası ilişkilerde gelişme kaydedilen 1990'lara kadar düzelmedi. "Uluslararası Arktik Bilim Komitesi"nin (UABK) 1990'da kurulması taze bir eksen oluşturdu. (Dodds ve Nuttall, 2019: 149)

Soğuk Savaş dönemindeki enerji kaynakları denklemine bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda ve özellikle 1950-1960'larda Kuzey Batı Sibirya'da büyük petrol ve doğalgaz yataklarının bulunmasının sadece SSCB ekonomisi için değil, küresel petrol piyasası için de önemli bir gelişme olduğu görülmektedir. Bu dönem boyunca kuzey bölgelere yönelik gerek askerî gerekse de ekonomik planlamalar doğa koşullarının el verdiği ölçüde nokta odaklı yapılıyordu. Dolayısıyla kısa vadede istenilen sonuçların alınabilmesi için stratejik olarak en önemli noktalara yatırım yapılıyordu. Fakat 1970'lerden itibaren bölgeye yönelik nokta planlaması değil, tüm bölgenin geliştirilmesi konusu gündeme gelmeye başladı. Bunu takiben yeni düşüncelerin gerçekleştirilmesi için özel planlamalar hazırlanmış, Batı Sibirya ve Yakutya'nın petrol bölgelerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. (Hasanoğlu, 2015: 170)

Soğuk Savaş döneminde özetle, bölgede yeni askerî üslerin, radar istasyonlarının kurulması ve silahlanmanın artması ve bilimsel iş birliğinin ağırlıklı olarak engellenmesi itibariyle ibre tekrar ulusal çıkar odaklı politikalara kaymıştır.

5. ASKERÎ CEPHEDEN İŞ BİRLİĞİ ZEMİNİNE

Mihail Gorbaçov, Arktik'te Ekim 1987'de yaptığı meşhur konuşması ile adeta Soğuk Savaş'ın bitişini ilan ediyordu: (Dodds ve Nuttall, 2019: 150)

"Yoldaşlarım, Sovyet Kutup Bölgesi'nin başkenti olan Murmansk'ta bu konuşmayıyaparken, bu gezegenin kuzeyinde yaşayan tüm insanlar açısından iş birliği fikrinin incelenmesinde fayda görüyorum. Bizim düşüncemize göre, bunun bazı hatırı sayılır sebepleri bulunmaktadır.

Arktik sadece Arktik Okyanusu değildir, aynı zamanda üç kıtanın: Avrupa,

Asya ve Amerika'nın kuzey uçlarını kapsar. Avrasya, Kuzey Amerika ve Asya Pasifik bölgelerinin buluştuğu, hudutların birbirine yaklaştığı ve karşıt askerî bloklara ait devletlerin çıkarlarının kesiştiği yerdir."

Gorbaçov'un 'meta' coğrafyası kayda değerdi, çünkü Arktik'i bir süper güç çatışmasından ziyade üç kıtanın birleştiği yer olarak tanımlamıştı (Dodds ve Nuttall, 2019: 150). Arktik Okyanusu, nükleer denizaltılar ve buzkıranlar ile bir şüphe merkezi olmaktan ziyade geleceğe dönük bölge yönetiminde ortak çıkarları olan sekiz Arktik devletinin buluşma zemini olarak düşünülüyordu. Kırk yıl boyunca bir askerî cephe olarak ele alınan ve nükleer silah testleri gibi çevreye son derece zararlı faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir bölgeyi, bir iş birliği zemini olarak tanımlamaya çalışan Gorbaçov'un karşılaştığı engelleri tahmin etmek zor değildir (Dodds ve Nuttall, 2019: 150-151). Nitekim Sovyet Bloğu'nun çökmesini takip eden bu geçiş sürecinde, tüm uluslararası dostluk ve istikrar tezlerine rağmen, oluşan beklenti inişli ve çıkışlı bir güzergâhta yoluna devam etmektedir (Gümrükçü, Şimşek ve Ersoy, 2016: 3).

Ocak 1993'te Rusya Federasyonu ve Norveç arasında imzalanan Kirkenes Deklarasyonu, bölgedeki güvenlik, istikrar, refah düzeyinin yükselmesi konularında iş birliğinin temelini atmıştır (Gümrükçü, Şimşek ve Ersoy, 2016: 13). NATO'nun ilgilendiği konuların da askerî güvenlik meselelerinden çevre meselelerine kaymasının etkisiyle güvenlik politikalarının yumuşaması, Arktik devletleri arasında iş birliği kurulmasını sağlamış, Rusya'nın Batılı kapitalist sisteme eklemlenmesine kapı aralamıştır (Hasanoğlu ve Demirkılınç, 2016: 47). UABK'nın teşviki ile ABD ve Rusya'nın kutup bilim insanları 1994'te Büyük Okyanus limanı Vladivostok'ta buluştular. Bu görüşmelerin önemli sonuçları oldu, Amerikalı bilim insanlarına Lena Nehri çevresindeki Arktik kıyı kesimleri de dahil olmak üzere Rus meslektaşları ile beraber Kuzey Sibirya'da çalışma izni verildi (Dodds ve Nuttall, 2019: 149-150). Bilim ve çevrenin korunmasına dair niyetler, Arktik devletleri arası ilişkilerin tekrar tesis edilmesine katkıda bulundu. Eylül 1996'da Rusya, Norveç ve ABD arasında "Arktik Askerî Çevresel İş Birliği" deklarasyonu imzalandı. Bu deklarasyon çerçevesinde Rusya'ya radyoaktif atıklarının yönetimi ve Kuzey Filosu'nun uzun vadede sökülmesi için destek verilmesi amaçlanıyordu (Dodds ve Nuttall, 2019: 151).

Yine Eylül 1996'da sekiz Arktik devleti yerli Arktik halklarının da temsiliyle Ottawa kentinde toplanarak; Arktik devletleri arası iş birliği, koordinasyon ve iletişimin arttırılması, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel korumanın gerçekleştirilmesi hedefleri ile "Arktik Konseyi"nin kuruluşu için anlaşmaya vardılar. Altının önemle çizildiği nokta ise, Arktik Konseyi'nin askerî güvenliğe dair meselelere dahil olmayacağıydı. Hem Rusya hem de ABD, Arktik

Konseyi'nin askerî güvenlik konularına müdahil olmamasını istiyordu. Ruslar için, zaten NATO üyesi ülkeler (Danimarka, Kanada, İzlanda, Norveç ve ABD) konseyde gayet yeterli şekilde temsil ediliyordu ve askerî boyutu devreye sokacak herhangi bir hamle, iş birliği çabalarının önünü kesecek bir faktör olarak ortaya çıkacaktı. (Dodds ve Nuttall, 2019: 152)

1997 yılında Rusya'nın Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni onaylaması da Soğuk Savaş sonrası iş birliği döneminin önemli gelişmelerinden biridir. Rusya sözleşmeyi imzalayarak kara suları sınırının 12 mil, münhasır ekonomik bölge sınırlarınınsa 200 mil olduğunu kabul etmiştir, bu çerçevede hukuki mevzuatlarda değişikliğe gidilmiş, Kuzey ve Arktik Bölgeleri'nin gelişimi için bir dizi tedbirler alınmıştır (Hasanoğlu, 2015: 172). Ancak, Vladimir Putin'in başkan seçilişi ile tüm politika kulvarlarında olduğu gibi Arktik'te de tam manasıyla bir makas değişimine giren Rusya, bölgede "krizler, stratejiler ve doktrinler dönemine" (Hasanoğlu ve Demirkılınç, 2016: 49-53) adımını atmıştır. Asıl sembolik dönüm noktası, 2007'de mürettebatıyla Kuzey Kutbu'nun 4300 m altına inen iki Rus derin denizaltısının, buraya paslanmaz titanyumdan bir Rus bayrağı dikmesi ile olmuştur (Marshall, 2018: 267).

6. TİTANYUM BAYRAK, KAYNAK ÜSSÜ, BUZKIRANLAR VE ÇİN FAKTÖRÜ

"*ARKTİK, RUSYA'NINDIR*" diyen ve Rus bayrağının Kuzey Kutbu'ndaki okyanus tabanına dikildiği seferi yöneten Artur Chilingarov, Ağustos 2007'de bu iki basit sözcükle küresel medyanın dikkatini çekmeyi başarmıştır (Byers, 2009: 88) ve Batı'da ilk medyatik sarsıntıyı yaratmıştır (Gümrükçü, Şimşek ve Ersoy, 2016: 4). Rusya'nın bayrak dikmesi ve bir yıl sonra kendi Arktik Stratejisi'ni[2] yayınlaması Batılı politikacıların yanı sıra bilim dünyasını da harekete geçirmiştir. Bazı batılı uzmanlar, Rusya'nın Arktik'e dönük 'yeni' politikasını "yayılmacı, agresif, silaha dayalı diplomasi (gun boat diplomacy)" gibi terminolojilerle ifade etmeye başlamışlardır (Gümrükçü, Şimşek ve Ersoy, 2016: 4). Rus politika gözlemcileri ise, bu iddiayı çok ciddiye almadılar. Chilingarov'un Rus Duma'sının bir üyesi olduğunu ve bir seçim kampanyasının tam ortasında olduğunu biliyorlardı. Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov'un daha sonra açıkladığı gibi, bayrağın dikilmesi sadece bir reklam aktivitesiydi ve Kremlin tarafından onaylanmamıştı. Lavrov, bayrak dikme olayını ABD'nin 1969'da

---

[2] Eylül 2008'de Devlet Başkanı Dmitry Medvedev tarafından onaylanan "2020 Yılına Kadar ve Sonraki Yıllar İçin Rusya'nın Arktika'daki Devlet Politikası'nın Temelleri" belgesi, bu stratejinin ana belgesidir.
Bkz:https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/ (Erişim :22.12.2020)

Ay'a inmesiyle karşılaştırdı. Arktik Okyanusu'nun kalın ve hareketli buzunun 4300 metre altına inebilme, o gün için başka hiçbir ülkenin ulaşamayacağı bir teknoloji eşiğiydi ve tıpkı Ay'a bayrak diken ABD'li astronotlar gibi, Rus bilim insanları da aslında bölgesel egemenlik talep etmiyordu (Byers, 2009: 88).

Rusya 2008 yılında yayınladığı Arktik Stratejisi'nde, bölgeyi 21. yüzyıldaki ülke refahı için "doğal kaynak merkezi" olarak tanımladı (Dodds ve Nuttall, 2019: 196). Uzak mesafeler, kış karanlığı, sert hava koşulları ve ezelî var olmuş kalın ve hareketli deniz buzu kütleleri Arktik'te bulunan petrol ve gaza ulaşımı oldukça maliyetli hale getirmekteydi (Byers, 2009: 10). Ancak, bir dönem yükselen piyasa fiyatları ve iklim değişikliği durumu dönüştürdü. Shtokman, Prirazlomnoye ve Tsentralno-Olginskaya gibi mega projeler, Barents Denizi'nden Laptev ve Kara Denizleri'ne kadar uzanmaktadır.

Shtokman Projesi, çoklu ortaklar, büyük altyapı yatırımları ve üç gelişim fazından oluşmaktaydı, teknik güçlükler ve Avrupalı tüketicilerin gaz talebinin düşmesi sonucu gecikmeler yaşandı (Dodds ve Nuttall, 2019: 190). Diğer yandan Rusya, tarihsel olarak kuzey bölgelerini Shtokman'da olduğu gibi dış ortaklara açmada güvenlik gerekçelerini öne sürerek tereddütlü olmuştur ve bu da "politik olarak sürdürülemezlik" durumu çerçevesinde uluslararası aktörlerin yatırımlar konusunda gönülsüz kalmalarına yol açabilecekti. Buna rağmen hidrokarbon projelerinin bazıları için uluslararası katılım sağlanmış, ancak süreçler, Rusya'nın Kırım'ı 2014'teki ilhakı ve Doğu Ukrayna'daki karışıklıklar sebebiyle konan yaptırımlardan etkilenmiştir (Dodds ve Nuttall, 2019: 197). 2014'te getirilen yaptırımlar sonrası askıya alınan Exxon Mobil ve Rosneft ortak girişimi bir Kara Denizi projesi bulunmaktadır (Dodds ve Nuttall, 2019: 211).

Rus petrol işletmecileri, 2014 Temmuz'da Avrupa Birliği (AB) ve ABD tarafından konan yaptırımlara kadar Batı'nın teknik deneyimine ihtiyaç duyuyorlardı. Rusya'nın petrol rezervlerinin büyük bir kısmı offshore'dur. Su altında sondaj yapmak karaya nazaran daha gelişmiş teknoloji gerektirir ve ekonomik yaptırımlar Rusya'nın bu teknolojiye ve gerekli sermayeye ulaşımını yavaşlatmıştır (Allen ve Whitman, 2017: 17). Nitekim yaptırımlar, derin sondaj teknolojilerinin ve Arktik kaynaklarının gelişimi için gerekli ekipmanların transferinin yasaklanmasını da içeriyordu. 2015 itibariyle Rusya'nın yeni Arktik Komisyonu'nun başkanı olan ve 21. yüzyılda Arktik'te "ciddi ekonomik çarpışmalar" olacağını ifade eden Başbakan Yardımcısı Dmitry Rogozin, yaptırımlar üzerine çarpıcı beyanatında, "Orası bizim toprağımız, orası bizim deniz yatağımız ve oranın güvenliğini biz sağlayacağız. Onlar (Batı) bizi yaptı-

rımlar listesine koydu, fakat tankların pasaporttaki vizeye ihtiyacı yoktur" diyordu (Conley ve Rohloff, 2015). Yine Rogozin, 1867'de Alaska'nın Rusya tarafından ABD'ye satılmasını "*Rus güç statüsüne ihanet*" olarak niteliyor ve Arktik için "*Rusya'nın Mekke'si*" referansını veriyordu (Conley ve Rohloff, 2015). Batı ile karşılıklı yapılan bu restleşmeler Rusya'yı potansiyel bir teknoloji ve finans ortağı olan Çin ile yakınlaştırdı. Eylül 2015'te "Çin Petrol Sahaları Hizmetleri Ltd. Şirketi", Rosneft ile Rus Uzak Doğusu'ndaki Okhotsk Denizi'nde iki keşif kuyusu açmak üzere anlaşmaya vardı (Dodds ve Nuttall, 2019: 191). Çin, Rus Arktiki'ndeki petrol ve doğalgaz için ana pazar olarak görünmekteydi ve Rusya'nın bu bölgeyi daha da açmak için Çin'in ticaret ve yatırımlarına ihtiyacı vardı (Brady, 2017: 95).

Rusya'nın baş tacı ettiği yatırımı ise, Yamal Yarımadası'nın doğusunda yer alan Yamal LNG projesi ve ona bağlı Sabetta Limanı'ydı. Limanın inşası sırasında yine Batı'nın yaptırımları Rus şirketlerinin AB ve ABD bankalarından otuz günü aşkın vadeli borç almasını engellemiş, bu da proje için gerekli uzun vadeli fonları kısıtlamıştır. Alternatif fon kaynakları arayan Rusya, yönünü Arktik yatırımları ve enerji ithalatlarını çeşitlendirmede stratejik değer gören Çin'e dönmüştür. Çinli şirketler dünyanın en büyük LNG yatırımı olabilecek bu projelerin toplam %29.9 hissesine sahip olmuşlardır. (Conley, 2018: 6-7).

Çin'in Arktik ve Arktik'teki kaynaklara ulaşmasındaki ana bariyerlerden birisi şüphesiz yine Rusya'dır. Eğer Çin, Rusya ile daha yakın bir ilişki kurmayı başarabilirse, Arktik'te gücünü daha kolay ortaya koyabilir, ancak Rusya'nın bu noktadaki endişesi kendi pozisyonunun zayıflayarak Çin'in kendisi üzerinde baskın hale gelmesidir (Brady, 2017: 223). Rusya'nın Çin'e karşı Arktik konusundaki yaklaşımı ise tek sesli değildir. Rus hükümetinin bazı kesimleri Çin'in Arktik'te boy göstermesinin bölgedeki ekonomik kalkınmaya katkısı olacağını düşünürken, diğerleri Çin'in bölgede artan varlığının Rusya'nın Arktik nakliye yollarında taşıdığı mevcut hakları zayıflatacağını savunmaktadır ve bir grup da Çin'in Arktik nüfuz alanını genişletmesinde askerî bir tehdit algılamaktadır (Brady, 2017: 232). Arktik kaynaklarının üçte ikisi Rus bölgesinde bulunmaktadır. Rusya'nın bu kaynakları geliştirebilmesi için sermayeye ihtiyacı vardır[3] ve Çin keşif faaliyetleri için davet edilen birkaç ülkeden biridir (Brady, 2017: 233). Rusya, Arktik'te Hindistan gibi başka ortaklar da arama yo-

[3] Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2014 senesindeki tahminlerine göre Rusya'nın enerji sektörünü modernize edebilmesi için yirmi yıllık bir süreç içerisinde her yıl 100 milyar $ yatırım yapması gerekmektedir. Bkz: Allen and Whitman, a.g.e., 17.

lundadır. Bu şekilde kendini sadece Çin'e bağlama riskinden azade olmuş olacak ve Çin'in büyük güç statüsü ile avantajlı konum elde etmesinin de önüne geçmeye çalışacaktır (Sørensen ve Klimenko, 2017: 42).

Moskova da ve Pekin de, devletlerin müttefiki veya ortakları olamayacağını, güvenli ve başarılı devletlerin "karşılıklı fayda" getiren ilişkiler aradığını öğrenmişlerdir (Buchanan, 2020). Ortak çıkarlar Rusya ve Çin'i birçok kutup meselesinde beraber hareket etmeye teşvik edecektir, fakat bu çıkarlar birbiriyle her zaman paralel değildir. ABD Deniz Harp Akademisi öğretim üyelerinden Dr. Rebecca Pincus, Temsilciler Meclisi'nin ABD-Çin Ekonomi ve Güvenlik İnceleme Komisyonu'nun 21 Mart 2019 tarihli oturumunda verdiği ifadesinde, Çin ve Rus çıkarlarının bir ittifaktan ziyade "çıkar çakışması" görünümünde olduğunu bildirmiştir. Rusya için Çin, Batı'nın izolasyoncu stratejisine karşı faydalı bir karşılıktır. Bir yandan kendisinin büyük güç statüsünü sağlamlaştıracak fonları Çin'den sağlamayı planlarken, diğer yandan da Pekin'in etkisi altına girmekten endişe duymakta, dolayısıyla ortaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır (Pincus, 2019: 189).

Rusya'nın bölgedeki çıkarlarının gerçekte ne olduğu ve bu çıkarlara ulaşmak için askerî gücünü kullanarak baskı yaratıp yaratmayacağı, okyanus tabanına bayrak dikilen 2007'den bugüne tartışma konusudur. Batılı bazı analistler Rusya'nın ekonomik zayıflığı ve teknolojik geri kalmışlığı nedeniyle Arktik'teki ulusal çıkarlarını korumak için askerî enstrümanlara dayandığını ve oluşan yeni durumun 1980'lerdeki gelişmelere benzediğini savunurlarken (The Economist, 2020), Rus uzmanlar Moskova'nın Arktik'teki siyasetini Batı ile olan tüm gerginliklerinden izole ederek bölgesel oyuncularla iş birliğine dayalı bir strateji çerçevesinde ilişkilerini düzenlemeyi hedeflediğini (Sergunin, 2019: 43-44) ve Rusya'nın Arktik'teki faaliyetlerinde çok taraflı ortaklıklar kurarak kuzey nakliye yolları ve enerji kaynaklarına güvenli erişime odaklandığını ağırlıklı olarak iddia etmektedirler (Devyatkin, 2020). Sınırlı sayıda Batılı analist ise Rusya'nın askerî gücü abartıldığı için yanlış algılara yol açtığını (English ve Gardner, 2020), bölgede asıl mücadele edilmesi gereken sorunun iklim değişikliği (Luhn, 2020) olduğunu savunmaktadırlar.

Saint Petersburg Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Departmanı profesörleri Valeriy Konışev ve Aleksandr Sergunin, Eylül 2008'de Devlet Başkanı Dmitry Medvedev'in çıkardığı "2020 Yılına Kadar ve Sonraki Yıllar İçin Rusya'nın Arktik'teki Devlet Politikası'nın Temelleri" isimli yönergeye referans vererek, Rusya'nın temel ulusal çıkarının Arktik'e "barış ve iş birliği bölgesi" statüsü kazandırmaktan geçtiğini iddia etmekte; buna ek olarak bölgenin sosyal ve ekonomik gelişimi için stratejik kaynak merkezi olarak kullanılması,

Arktik'in ekolojik sistemlerinin korunması ve KDR'nin ulaşım sistemi olarak kullanılması planlarını da vurgulamaktadırlar (Konışev ve Sergunin, 2015: 192-193).

Ruslar'ın kutup bölgesini "geleceğin stratejik kaynak üssü" (Sputnik Türkiye, Putin:.., 2020) olarak gördüklerini yineleyen Güney Kaliforniya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler öğretim üyesi Jonathan Markowitz bu durumu, "Ruslar yeraltı kaynaklarına fazlasıyla bağımlı" şeklinde açıklamıştır (National Geographic Türkiye, 2019). Markowitz, 2014 yılında sunduğu doktora tezinde bir bölümü Arktik analizine ayırmıştır (Markowitz, 2014: 151-152). Rusya'nın bölgedeki yeni gelişmelere karşı daha yüksek frekansta güç ortaya koyarak tavır sergilemeye ve anlaşmazlıkları yönetmek için askerî güç kartını kullanmaya daha eğilimli olduğunu savunmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Arktik, Sovyet-ABD askerî mücadelesi için önemli üsler ve füze fırlatma lokasyonlarını da barındırması itibariyle kilit bölgelerden birisiydi. Bu üslerin birçoğu 1990'larda ya kapatıldı ya da küçültüldü. Ancak, Arktik buzları eridikçe ve kaynaklar ve deniz yollarının kullanımı ile ilgili gerilim büyüdükçe, durum tekrar tersine dönmeye başladı (Brady, 2017: 10). Bugün Rusya, birçok açıdan Arktik Bölgesi'nin baskın gücü haline gelmiş durumdadır. Kuzey sularının aşırı soğuk koşullarında yıl boyu işlev gösterebilen gemilerden oluşan dünyanın en büyük filosuna ve Kuzey Kutup Dairesi'nin üzerinde düzinelerce askerî üsse sahiptir (National Geographic Türkiye, 2019). Sahnenin tam merkezinde olan Rusya, 2007'den beri bombardıman uçaklarının bölgedeki uçuş sayılarını arttırmıştır (Østhagen, 2019: 9). Ayrıca Kola Yarımadası'nda konuşlu deniz bazlı nükleer gücünün ve kuzey filosundaki büyük yüzey gemilerinin modernizasyonu hamlesini başlatmıştır (Klimenko, 2019: 9).

Rusya bir yandan iş birliği ve düşük gerilimli ilişkilerin önemini vurgularken (TASS, 2020), bir yandan da Arktik'teki çıkarlarını koruma adına askerî harcama ve faaliyetlerine devam etmektedir (Østhagen, 2019: 10). Bununla beraber, Rusya'nın aslında bu üslere Arktik'teki durumdan öte Kuzey Atlantik'e ve Pasifik'e erişim için ihtiyacı vardır. Moskova işi şansa bırakmamakta ve donanmasının savaş etkinliğini arttırarak Pasifik'e çıkışının engellenememesini garantiye almakta kararlıdır. Büyük ve uzak bir alan olan Kuzey Bölgesi zayıf bir altyapıya sahiptir, bu da kontrolünü oldukça güçleştirmektedir ve böyle büyük bir toprağın bütünlüğünün korunması güçlü silahlı kuvvetlerden geçmektedir (Zolotova, 2020:1). Nitekim Putin'in 26 Ekim 2020'de altına imzasını koy-

duğu 2020-2035 Arktik Strateji Dokümanı'nda doğal kaynaklara ve askerî güvenliğe ağırlıklı vurgu varken, iklim krizi ve iş birliği konuları nispeten zayıf yer tutmaktadır (Staalesen, 2020).

Rusya'nın stratejik askerî ve donanma belgelerine göre askerî kapasitesini arttırması iki ana nedene dayanmaktadır (Klimenko, 2019: 9): Birincisi; Rusya KDR'deki nakliye hareketlerinin artışı ve buzların erimesinden dolayı en uzun sahil şeridini koruma gereksinimine bağlı olarak Arktik'in değişen çevresine ve gelişen güvenlik meselelerine tepki vermektedir. İkincisi; ABD ve NATO'yu bölgede stratejik olarak dengeleme zorunluluğudur. Rusya'nın ulusal güvenlik stratejisi ABD ve NATO'nun küresel aktivitelerini birincil güvenlik endişesi olarak ele almaktadır. Diğer yandan Rusya'nın askerîleştirme hamleleri (Humpert, Russian Paratroopers.., 2020), ABD'nin bölgedeki askeri kapasitesini daha da arttırarak Rus üstünlüğünü önleme yönünde hareket etmesine yol açabilecektir. Alaska'daki enerji üretiminin artırılması, Rusya'nın dünya enerji piyasalarına hâkim olma ve hidrokarbon fiyatlarını yükseltme çabalarını da baltalayabilir (Orttung ve Weingartner, 2019: 4-5).

Her ne kadar Rusya'nın bölgedeki askerî kapasitesi halen Soğuk Savaş dönemine göre çok alt düzeyde de olsa, kapasite artışının hızı Finlandiya, İsveç ve Norveç gibi bölge komşularını rahatsız etmektedir. Bu noktada Svalbard Takımadaları üzerindeki Rusya ve Norveç arası gerilime dair bir parantez açmak faydalı olacaktır. Svalbard, Arktik jeopolitiği için önemlidir. Stratejik olarak Kuzey Atlantik, Barents Denizi ve Arktik Okyanusu arası bir giriş noktası konumundadır ve 1920'de imzalanan Svalbard Antlaşması'nın yorumlanış farklarına bağlı olarak; balıkçılık alanlarının yönetimi, Rus yetkililere yaptırımlar nedeniyle uygulanan seyahat kısıtlamaları ve Norveç'in münhasır ekonomik bölge iddiaları kaynaklı olarak iki ülke arasında sorunlar bulunmaktadır (Dodds and Nuttall, 2019: 213). Rusya'nın bölgesel çıkarları doğrultusunda Svalbard'da Kırım'a benzer bir hamle yapması ihtimali güncel akademik tartışmalarda sıcaklığını korumaktadır.

Rusya'nın denizaltı faaliyetleri yine komşuları için diğer bir büyük sorundur (Glanz ve Nielsen, 2020). NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, denizaltıların Soğuk Savaş döneminde bölgede onlarca yıl faaliyet gösterdiğini, ancak şimdi daha modern denizaltıların geri döndüğünü ve benzer faaliyetlere devam ettiğini ifade etmektedir (Robson, 2020). Ayrıca, Rusya'nın büyüyen askerî varlığı sebebiyle KDR'ye erişimi engelleyebileceği ve bu durumun özgür ve ücretsiz geçişi etkileyebileceği yönünde endişeler de bulunmaktadır (Klimenko, 2019: 9).

Bu endişeler yersiz görünmüyor. Arktik Okyanusu'nda üç elverişli anayolunun büyük kısmı Rus karasularının yakınından geçmektedir, bundan dolayı Rusya Arktik deniz yolunun merkezî kontrolünü elinde tutmak isteyecektir (Brady, 2017: 68). Rusya, Arktik kıyıdaşı ülke olarak, KDR'yi kendi kontrolünde yerelleştirilmiş bir alan olarak yönetmek istemektedir (Dodds ve Nuttall, 2016: 155). Selefi Sovyetler Birliği gibi, KDR'yi kendi egemenliği altında hayati derecede stratejik bir bölge olarak ele almaktadır. İklim değişikliği ile gelecek 20 yıl zarfında yaz aylarında tamamen kaybolacak buzlar Rus gücünü, Halford John Mackinder'ın tanımladığı 'Heartland'in kuzey sınırında kesintili olsa da hâkim kılacaktır. Rusya'nın kuzey kıyılarından geçen KDR, 2008 yılında kayıtlı tarihe göre ilk defa tamamen buzlardan arındı. Daha fazla ısınma, Rusya'yı uzun vadeli "denizden tüm yıl istifade etme" hedefine ulaştıracaktır (Dodds ve Nuttall, 2016: 156).

Rusya, KDR'den geçecek tüm gemilerin Moskova'dan ön izin alması gerektiğinde ve eskort gemi desteği alma dahil bazı kurallara uymalarında ısrarcıdır. Putin hükümeti 2012 ve 2013 yılları arasında bir dizi yönergeyi yürürlüğe soktu ve bu yönergelerin uygulamaya sokulması için yeni bir KDR yönetim organizasyonu kurdu. Ayrıca Rusya, KDR'nin daha yoğun gözetim altında tutulması için bölgedeki güvenlik güçlerinin sayısını ve kuzey filosunun devriye sıklığını arttırdı. Paradoksal olarak da KDR'deki "ticari trafiğin" (Humpert, Cargo Volume.., 2020), buzkıran eskort servisleri ve geçiş ücretleri ile gelişmesi için bariyerleri kaldırmaya hazırdır (Dodds ve Nuttall, 2016: 158).

Rusya'nın buzkıranlara yaptığı yatırımlar, bu devletin Arktik'e dönük doğal kaynaklar, güvenlik ve egemenlik haklarına verdiği uzun vadeli önemin göstergesidir. Rus nükleer gemicilik kurumu Rosatamflot, 2016 yılında dünyanın en güçlü buzkıran projesini tanıtmıştır (Dodds ve Nuttall, 2019: 194). 'Arktika' isimli bu nükleer yakıtlı buzkıran, ilk testleri için Kuzey Kutbu'na doğru yola çıkıp 3 Ekim'de hedefe başarıyla ulaşmış (Humpert, Russia's New Super Icebreaker.., 2020) ve Rus filosuna katılarak KDR'deki ilk çalışma seferine Kasım 2020 ayı içinde Murmansk Limanı'ndan başlamıştır (Sputnik Türkiye, Rus Nükleer Buzkıranı.., 2020). Bugünkü ekonomik atmosfere rağmen, Kremlin benzer sınıfta en az dört yeni buzkıran daha inşa etmeyi planlamaktadır. Başbakan Mikhail Mishustin buzkıranların KDR'yi geliştirmek için kullanılacağını ifade etmiştir. Bu gelişmeler, Rusya'nın Arktik stratejisine uygun biçimde KDR'yi sıkı kontrol altında tutarak petrol ve gaz güvenliğini sağlaması için önemli bir hazırlık sürecini işaret etmektedir (Dodds ve Nuttall, 2019: 194).

Ancak Kremlin'in Arktik'e olan ilgisi sadece bu potansiyel ekonomik yararların sonucu değildir, aynı zamanda Rusya'nın doğu sınırlarını koruma meselesidir (Zolotova, 2020: 1). Bu bağlamda, Rusya'nın resmî söylemlerinde KDR'nin gelişimi için inşa edildikleri söylenen buzkıranların bile silahlandırılıyor olması ABD-Rusya arasında tartışma konusudur. ABD'nin Avrupa ve Afrika Donanma Kuvvetleri Komutanı Amiral James G. Foggo Mayıs 2020'de yaptığı bir konuşmada, Arktik'te artan Rus hareketliliğine dikkat çekmiş, buzkıranlarda bugüne kadar sadece hafif silahlar bulunurken Rusya'nın kuzey filosuna son katılan Ivan Papanin isimli buzkıranının alışılmışın dışında Kalibr seyir füzelerini taşıyacak şekilde tasarlandığını gündeme getirmiştir (Humpert, U.S. Warns.., 2020).

Bununla beraber Rusya'nın KDR'nin gelecekteki kullanımına dair sorunları bulunmaktadır. KDR nakliye tonajı geçmişte ana Arktik nakliye sistemi olarak görüldüğü günlere nazaran düşüş göstermiştir, fakat ABD ve Çin başta olmak üzere başka birçok ülke bu yola potansiyel nakliye güzergâhı olarak önem atfetmektedirler (Dodds ve Nuttall, 2019: 176). Bu rota boyunca yeni altyapının geliştirilmesi gerektiği ve diğer kıyıdaş devletler de bu yolun yoğun kullanıcıları olacakları için, Arktik lojistiği uluslararası iş birliği ve yatırımlara dayanmak durumunda olacaktır (Brady, 2017: 68). Çevre kirliliği, arama ve kurtarma olayları, askerî mücadeleler ve balık stoğunun tahrip olması gibi tehlikeler açısından bakıldığında, Rusya ve ABD, KDR'deki nakliyenin Bering Boğazı'ndan hem giriş hem de çıkışta emniyetli olmasında ortak çıkar görmektedirler (Dodds ve Nuttall, 2019: 176). Bu durum, Soğuk Savaş'tan beri iki devletin Arktik'teki bağlantılarını bölge dışı gerilimlerden izole edebildiğinin ve iş birliği yaklaşımını ortaya koyabileceğinin de bir göstergesidir (Buchanan ve Strating,2020).

Çin'e gelince.. Kendisini "Yakın Arktik Devleti" olarak tanımlayan Çin, önemli bir denizci ulus olarak gayri safi yurtiçi hasılasının %50'sini uluslararası ticaretten elde etmektedir. 2014 yaptırımlarının hemen sonrası Arktik'te Çin-Rus iş birliği konusunda büyük bir heyecan oluşmuş, KDR'nin ve Kutup İpek Yolu'nun gelişimi, aynı zamanda enerji projeleri için görüşmeler hızlanmıştır (Pincus, 2019: 189). Rusya'nın yönettiği KDR'ye erişim, Çin için önemli bir alternatif nakliye yolu sunmaktadır. KDR'yi kullanmak, gemi seferini, geleneksel güzergâh olan Süveyş Kanalı'nı kullanmaya göre 20 gün daha kısaltmaktadır (Maçaes, 2018: 66). Arama kurtarma operasyonları, liman altyapısı ve buzkıran desteği, Rusya'nın Doğu Asya'ya, özellikle de Çin'e ihracatların yapılacağı ana nakil hattının KDR olmasının sigortası gibidir. Bununla beraber kutup hava

koşulları, geçiş ücretleri ve geçiş izni verecek Rus bürokratik sisteminin karmaşıklığı gibi mevzular dahil olmak üzere, KDR trafiğinin büyümesi ile ilgili belirsizlikler çözüm beklemektedir (Dodds ve Nuttall, 2019: 217).

2007 sonrası dönemde özetle, Rusya'nın bölgede askerîleştirme, doğal kaynaklara erişim ve KDR'nin yoğun kontrolü boyutlarında ulusal çıkar odaklı politikalara dönmüş olduğu görülmektedir.

7. SONUÇ

Yukarıda incelenen tarih dilimleri, Rusya'nın Arktik topraklarını ilk açtığı ve kalkındırmaya başladığı zamanlardan bugüne dönem dönem çok taraflı iş birliğini veya ulusal çıkarları önceliediğini, bölgenin aşırı soğuk iklim koşullarına ve son dönemde iklim değişikliğine bağlı olarak gelişen bilimsel çalışmaların uluslararası iş birliğini teşvik ettiğini ve şu değişmez dört ortak etkenin Rus bölge siyasetini şekillendirmiş olduğunu göstermektedir: 1) Hem iç tüketim hem de dış ticarete dönük olarak hammaddelere; minerallere, enerji kaynaklarına ve gıda kaynaklarına (balıkçılık) erişim, 2) Ulusal ve kıtalararası nakliye için kritik yolları kontrol etmek, 3) Ulusal güvenliği açısından bölgenin askerî ve stratejik önemi, 4) Bilimsel çalışmalarla oluşan bilgi birikiminin, ulusal prestijin ve uluslararası iş birliği zemininin sağlanması. Tarihsel süreçte gerçekleşen büyük teknolojik gelişmeler ve küresel siyasi ve ekonomik dönüşümlerle beraber, bu etkenlerin Rus dış politikasını şekillendirmedeki rolünün gittikçe daha da güçlendiği görülmektedir.

Rusya'nın uzun vadeli hedefleri olan KDR'yi geliştirmesi ve nükleer buzkıranlar inşa etmesi oldukça yüksek maliyetler getirecektir. Ancak doğu sınırını güvenlik altına alma ihtiyacından dolayı, Rusya ekonomik zorluklara rağmen Arktik'e büyük paralar harcamaya devam edecektir. Pasifik bölgesi ve ülkenin geri kalanı, yani Vladivostok ve Murmansk arasındaki büyük boşluğun KDR vasıtası ile bir köprü gibi birleştirilmesinin bu maliyete değeceğine inanmaktadır ve göze alınan maliyetlerin finansal olarak gelecekte geri ödeneceğine dair ümitlidir. Putin'in 26 Ekim 2020'de imzaladığı "2035 Arktik Bölgesi Gelişim ve Ulusal Güvenlik Stratejisi" de aynı yönelimi işaret etmektedir. Strateji dokümanında iklim değişikliğine göreceli az atıf yapılırken, ana hedefler petrol ve doğalgaz üretiminde tonaj patlaması yaşanması, KDR'deki 2019 rakamlarıyla 31.5 milyon ton olan nakliye tonajının 2035'te dörde katlayarak 130 milyon tona ulaştırılması, Arktik'te yine 2035'e kadar 200.000 yeni iş pozisyonunun yaratılması ve Rusya'nın bu hedeflerini yerine getirmeye çalışırken ulusal güvenliğine dönük tehditlere karşı (Batı ile bölgesel çatışma potansiyeli) hazır olması olarak vurgulanmıştır.

Bununla beraber yol haritasını yazmak başka, hedefe ulaşmak başkadır. Rusya'nın hem Arktik'in kalkınması ve enerji altyapısının sağlanması, hem de ihracat gerçekleştirebilmesi için iş birliği iklimine ihtiyaç duyduğu da açıktır. 2022 Ukrayna Krizi'ne kadar olan zaman dilimine bakıldığında; bir dönem düşüşte olan küresel petrol fiyatları, 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakından beri devam etmiş olan yaptırımlar ve 2020-2021 yıllarında yoğun şekilde devam eden Covid-19 krizi Kremlin üzerinde baskı yaratmıştır. 2014'ten beri Çin ile yakın ilişki ve ortak yatırımlarda bulunuyor olsalar da Rusya, Arktik'te baskın güç olmayı hedeflediğinden şüphe ettiği Çin'e güvenmemektedir. Bu güvensizliğin şüphesiz ki daha derin tarihsel nedenleri de bulunmaktadır (Baban, 1967).

ABD'nin de Çin'in Arktik'te ekonomik olarak aktif hale gelmesinden rahatsız olduğu bilinmektedir (Bye, 2020). Bu doğrultuda NATO üyesi ülkelerin diplomatik ve akademik çevrelerinde 2022 Şubat Ayı'nda Ukrayna'da yaşanacak keskin makas değişimine dek, Arktik'in dünya düzeninin bir aynası olduğu ve tıpkı ABD başkanı Richard Nixon ve onun ulusal güvenlik danışmanı Henry Kissinger'ın 1972'de Çin'i Sovyet yörüngesinden çekip aldıkları gibi, Rusya'nın Çin'den uzaklaştırılarak Arktik'te Amerikan düzenine entegre edilmesi (Bertelsen 2020, Hirsh 2020, Kroenig 2020, Kroenig 2020a) ve ABD ve Rusya'nın Arktik meselelerini ele alırken küresel rekabet statülerini geçici olarak parantez içine almaları gerekliliği (Grossman, 2020) tüm politik artı ve eksileriyle yoğun şekilde tartışılmıştır. ABD güvenlik bürokrasisi eski çalışanlarından yazar Chris Knowles aynı dönemde, Arktik'te Çin'e karşı ABD-Rus yakınlaşmasını anlatan savaş oyunu formatında bir kurgu roman da yayınlamıştır (Knowles, 2019). Ancak görünen o ki, Rusya'nın Arktik tarihinden günümüze taşıdığı dört daimî hedefini ve Vladivostok-Murmansk köprüsü kurma stratejisini 2022 Ukrayna Krizi'nin yaratmış olduğu türbülans derinden etkileyecektir.

KAYNAKÇA

"America and Britain Play Cold War Games with Russia in the Arctic". The Economist, 10 May 2020. https://www.economist.com/europe/2020/05/10/america-and-britain-play-cold- war-games-with-russia-in-the-arctic (Erişim: 28.11.2020).

"Putin:Rusya önümüzdeki onyıllar boyunca Arktik ve Kuzey bölgelerinin katılımlarıyla büyüyecek". Sputnik Türkiye, 05.12.2020. https://tr.sputniknews.com/rusya/202012051043347634-putin-rusya-onumuzdeki-on-yillar-boyunca-arktik-ve-kuzey-bolgelerinin-katilimlariyla-buyuyecek/ (Erişim: 06.12.2020).

"Rus Nükleer Buzkıranı Arktika İlk Çalışma Seferine Çıktı" Sputnik Türkiye,

16.11.2020. https://tr.sputniknews.com/rusya/202011161043237271-rus-nukleer-buzkirani-arktika-ilk-calisma-seferine-cikti/(Erişim:05.12.2020).

"Russia, US Diplomats Discuss Cooperation in Arctic, Regional Topics". TASS Russian News Agency, 28 August 2020. https://tass.com/poliics/1194869 (Erişim: 28.11.2020).

USGS World Energy Assessment Team. *"Circum-Arctic Resource Appraisal"*. 2008.

"Yeni Soğuk Savaş". National Geographic Türkiye, no. 9, 2019.

Allen, Thad W. and Christine Todd Whitman. *"Arctic Imperatives: Reinforcing U.S. Strategy on America's Fourth Coast"*. Council on Foreign Relations, Independent Task Force Report No:74. NewYork: 2017.

Baban, Cihad. **Yüz Yılın Büyük Kavgası: Çin- Rus Anlaşmazlığı**. Ankara: Altınok Matbaası. 1967.

Bertelsen, Rasmus Gjedssø. *"Comment: Arctic Order in World Order"*. Over The Circle, 22.07.2020. https://overthecircle.com/2020/07/22/comment-arctic-order-in-world-order/(Erişim: 05.12.2020).

Brady, Anne-Marie. **China As a Polar Great Power**. Washington D.C.: Cambridge University Press, 2017.

Buchanan, Elizabeth. *"Russia and China in the Arctic: Assumptions and Realities"*. Australian Strategy Policy Institute, 25 September 2020. https://www.aspistrategist.org.au/russia-and-china-in-the-arctic- assumptions -and-realities/ (Erişim: 23.11.2020).

Buchanan, Elizabeth and Bec Strating. *"Why the Arctic is not the Next South China Sea"*. War on the Rocks, 05 November 2020. https://warontherocks.com/2020/11/why-the-arctic-is-not-the-next-south-china-sea/ (Erişim: 28.11.2020).

Bye, Hilde-Gunn. *"USA Steps Up Diplomatic Efforts in the Arctic"*, High North News, 30.09.2020. https://www.highnorthnews.com/en/usa-steps-diplomatic-efforts-arctic (Erişim: 04.12.2020).

Byers, Micheal. **Who Owns the Arctic: Understanding Sovereignty Disputes in the North**. Vancouver: Douglas&McIntyre, 2009.

Conley, Heather A. *"China's Arctic Dream"*. Center for Strategic and International Studies, A Report of the CSIS Europe Program. Washington: 2018.

Conley. Heather A. and Caroline Rohloff. *"The New Ice Curtain: Russia's Strategic Reach to the Arctic"*. Center for Strategic and International Studies, A Report of the CSIS Europe Program. Washington: 2015.

Devyatkin, Pavel. *"Russian Arctic Strategy: Military and Security (Part II)"*. The Arctic Institute, 13 Feb 2018.

https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/ (Erişim: 22.12.2020)

Devyatkin, Pavel. *"Russian Strategic Intentions in the Arctic"*. The Arctic Institute, 21 May 2019. https://www.thearcticinstitute.org/russian-strategic-intentions-arctic. (Erişim: 24.11.2020)

Dodds, Klaus and Mark Nuttall. **The Arctic: What Everyone Needs to Know**. New York:Oxford University Press, 2019.

Dodds, Klaus and Mark Nuttall. **The Scramble for the Poles**. Cambridge: Polity Press,2016.

English, Robert David and Morgan Grant Gardner. *"Phantom Peril in the Arctic"*. Foreign Affairs, 29 September 2020. https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-09-29/phantom-peril-arctic (Erişim: 28.11.2020).

Gavrilov, Viatcheslav V. *"Russian Arctic Policy"*. **Breaking the Ice Curtain: Russia, Canada, and Arctic Security in a Changing Circumpolar World**. ed. P. Whitney Lackenbauer ve Suzanne Lalonde. Calgary: Canadian Global Affairs Institute,2019.

Glanz, James and Thomas Nielsen. *"A Deep-Diving Sub. A Deadly Fire. And Russia's Secret Undersea Agenda"*. The New York Times, 20 April 2020. https://www-nytimes-com.cdn.ampproject.org/c/s/www.nyties. com/ 2020 /04/20/ world/europe/russian-submarine-fire-losharik.amp.html (Erişim: 25.11.2020)

Grossman, Henri-Nicolas. *"The US is Unprepared for "The Scramble for the Arctic"*, The National Interest, 22.10.2020. https://nationalinterest.org/blog/reboot/us-unprepared-scramble-arctic-171107 (Erişim: 05.12.2020).

Gümrükçü, Harun, Aybüke İnan Şimşek ve Güneş Ersoy (der.). **Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler**. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.

Gümrükçü, Harun vd.(der.). **Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş Birlikleri-Ulusal Çıkarlar.** Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.

Hasanoğlu, İbrahim. *"Enerji Politikası Özelinden Rusya'nın Arktika'ya Yönelik Stratejisi"*. **Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş birlikleri-Ulusal Çıkarlar**. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.

Hasanoğlu, İbrahim ve Selçuk Demirkılınç. *"Arktika'da Bölgesel Güvenlik"*. **Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler**. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.

Hirsh, Micheal. *"Welcome Back To Kissinger's World"*. Foreign Policy, *07.06.2020.*

https://foreignpolicy.com/2020/06/07/kissinger-review-gewen-realism-liberal-internationalism/ (Erişim: 04.12.2020).

Humpert, Malte. *"Cargo Volume on Northern Sea Route Remains Stable at 32m tons in 2020"*. High North News, 30 September 2020. https://www.highnorthnews.com/en/cargo-volume-northern-sea-route-remains-stable-32m-tons-2020 (Erişim: 26.11.2020).

Humpert, Malte. *"Russian Paratroopers Perform First-Ever High Altitude Jump Over Arctic"*. High North News, 27 April 2020. https://www.highnorthnews.com/en/russian-paratroopers-perform-first-ever-high-altitude-jump-over-arctic-0 (Erişim: 25.11.2020).

Humpert, Malte. *"Russia's New Super Icebreaker Reaches North Pole During Ice Trials"*. High North News, 05 October 2020. https://www.highnorthnews.com/en/russia-new-super-icebreaker-reaches-north-pole-during-ice-trials (Erişim: 26.11.2020).

Humpert, Malte. *"U.S. Warns of Russian Arctic Military Buildup: "Who Puts Missiles on Icebreakers?"*. High North News, 27 May 2020. https://www.highnorthnews.com/en/us-warns-russian-arctic-military-buildup-who-puts-missiles-icebreakers (Erişim: 27.11.2020).

İlbuğa, Tamer. *"A5 Ülke Ekonomileri İçin Arktika Bölgesi'nin Önemi"*. **Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler.** der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.

Klimenko, Ekaterina. *"The Geopolitics of a Changing Arctic"*. Solna: SIPRI Background Paper, 2019.

Knowles, Chris. **The Polar Silk Road**. Wroclaw: Amazon, 2019.

Konışev, Valeriy Nikolayeviç ve Aleksandr Anatolyeviç Sergunin. *"Rusya'nın Arktika'daki Ulusal Çıkarları: Mitler ve Gerçekler"*. ***Küresel Bakışla Kutup Çağı:Çatışmalar-İş Birlikleri-Ulusal Çıkarlar.*** der. Harun Gümrükçü vd. Ankara:Siyasal Kitabevi, 2015.

Kroenig, Matthew. **The Return of Great Power Rivalry**. New York: Oxford University Press, 2020a.

Kroenig, Matthew. *"The United States Should Not Align With Russia Against China"*. Foreign Policy, 13.05.2020. https://foreignpolicy.com/2020/05/13/united-states-should-not-align-russia-against-china-geopolitical-rivalry-authoritarian-partnership/ (Erişim: 04.12.2020).

Lackenbauer, P. Whitney.*"Mirror Images? Canada, Russia and the Circumpolar World"*. **The Fast-Changing Arctic: Rethinking Arctic Security For a Warmer World**. ed. Barry Scott Zellen. Calgary: University of Calgary Press, 2013.

Luhn, Alec. *"Freezing Cold War: Militaries Move in as Arctic Ice Retreats"*. The Guardian, 16 October 2020. https://www.theguardian.com/environment/2020/oct/16/arctic-ice-retreats-climate-us-russian-canadian-chinese-military(Erişim:28.11 .2020).

Maçaes, Bruno. **Belt and Road: A Chinese World Order**. London: Hurst&Company,2018.

Markowitz, Jonathan. **When and Why States Project Power**. University of California San Diego: Political Science Department Dissertation of Doctor of Philosophy, 2014.

Marshall, Tim. **Coğrafya Mahkumları.** İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2018.

Mazur, Ivan. *"Arktika: Global Dünyanın Gelişiminde Bifürkasyon Noktası"*. **KüreselBakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş birlikleri-Ulusal Çıkarlar**. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.

Orttung, Robert W. and Katherine Weingartner. *"U.S. Arctic Policymaking Under Trump and Obama: Implications for Russia and China"*. PONARS Eurasia Policy Memo No:588, 2019.

Østhagen, Andreas. *"The New Geopolitics of the Arctic: Russia, China and the EU"* Wilfried Martens Centre for European Studies, 2019.

Pincus, Rebecca. *"China and Russia in the Arctic"*. **United States - China Economic and Security Review Commission, Hearing on an Emerging China-Russia Axis? Implications for the Unites States in an era of Strategic Competition**.Washington: 2019.

Robson, Will. *"Kuzey Kutbu Yeni Bir Soğuk Savaş'a mı Sahne Olacak?"*. BBC News Türkçe, 26 Ekim 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54678054(Erişim: 28.11.2020).

Sergunin, Alexander. *"Arctic Security Perspectives from Russia"*. **Breaking the Ice Curtain: Russia, Canada, and Arctic Security in a Changing Circumpolar World**. ed. P. Whitney Lackenbauer ve Suzanne Lalonde. Calgary: Canadian Global Affairs Institute, 2019.

Sørensen, Camilla T. N. and Ekaterina Klimenko. *"Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic: Possibilities and Constraints"*. SIPRI Policy Paper No:46, 2017.

Staalesen, Atle. *"Behind Putin's New Arctic Strategy Lies a Rude Quest for Natural Resources"*. The Barents Observer, 30 October 2020. https://thebarentsobserver.com/en/climate-crisis/2020/10/behind-putins-new-arctic-strategy-lies-rude-quest-natural-resources(Erişim: 25.11. 2020).

Zolotova, Ekaterina. *"Russia's Arctic Ambitions"*. Geopolitical Futures, 2020.